



Yetişkin Bireylerin Hayatı Anlamlandırmalarında Din Eğitiminin Yeri

İrfan Erdoğan

<https://orcid.org/0000-0002-2452-1252>

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu
İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

<https://ror.org/013s3zh21>

ierdogan@erbakan.edu.tr

Ömer Özdemir

<https://orcid.org/0000-0002-8147-494X>

Doç. Dr., Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,
Din Eğitimi Anabilim Dalı, Şanlıurfa, Türkiye

<https://ror.org/057qfs197>

omerodemir@harran.edu.tr

Emel Asoğlu

<https://orcid.org/0009-0009-9823-8693>

Bağımsız Araştırmacı, Şanlıurfa, Türkiye

emel.mehmetasoglu63@gmail.com

Atıf Bilgisi:	Erdoğan, İrfan vd. "Yetişkin Bireylerin Hayatı Anlamlandırmalarında Din Eğitiminin Yeri". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 42 (Mart 2026), 511-531. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1837990 .	
Makale Türü:	Araştırma Makalesi	
Etik Beyan:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	
Etik Kurul İzni:	Harran Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 15.11.2024 tarih ve 19 nolu oturumunda alınan E-76244175-050.04-393036 sayılı kurul kararı ile Etik Kurul Onayı alınmıştır.	
ÜYZ Beyanı:	Bu makalenin hazırlanma sürecinde yapay zekâ destekli araçlar kullanılmamıştır. Yazar(lar), makalenin tüm içeriğinin doğruluğundan ve bilimsel/etik uygunluğundan tamamen sorumludur. Yapay zekâ araçları yazar olarak gösterilemez.	
Geliş Tarihi:	08 Aralık 2025	
Kabul Tarihi:	25 Mart 2026	
Yayın Tarihi:	30 Mart 2026	
Hakem Sayısı:	Bir İç Hakem - En Az İki Dış Hakem	
Değerlendirme:	Çift Taraflı Kör Hakemlik	
Benzerlik Taraması:	Yapıldı - intihal.net	
Çıkar Çatışması:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
Finansman:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.	
Etik Bildirim:	dergiislamiilimler@gmail.com	
Yazar Katkıları:	Çalışmanın Tasarlanması	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%40) - Yazar-3 (%10)
	Veri Toplanması	Yazar-1 (%25) - Yazar-2 (%15) - Yazar-3 (%60)
	Veri Analizi	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Makalenin Yazımı	Yazar-1 (%35) - Yazar-2 (%30) - Yazar-3 (%35)
	Makale Gönderimi ve Revizyonu	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
Lisans:	CC BY-NC 4.0	

Öz: İnsanlık tarihi boyunca bireyler hayatın anlamına, ölüm ve sonrasına dair varoluşsal sorulara cevap aramışlardır. Bu bağlamda din, bireylerin anlam arayışına rehberlik eden en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Yetişkin bireylerde hayatı anlamlandırma ile din eğitimi arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler açısından ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan nedensel karşılaştırma modeli kullanılmıştır. Araştırma evrenini İstanbul ilinde yaşayan yetişkinler oluştururken, çalışmanın örneklemini ise bu grubu temsilen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel seviyeleri birbirinden farklı 517 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu, "Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği" ve "Dini Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Düzenli olarak bir din eğitimi faaliyetine devam edenlerin hayatın anlamı ve amacı puanları daha yüksek iken, hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu puanları anlamlı derecede daha düşük bulunmuştur. Katılımcıların dinin hayattaki yerine ilişkin görüşleri, dini bilgi açısından kendini yeterli görme durumları ve kendilerini dindar olarak tanımlama durumu gibi değişkenler hayatın anlamı ve amacı puanlarında anlamlı farklılıklara yol açmıştır. Ayrıca katılımcıların dini tutum düzeyleri ile hayatın anlamı ve amacı puanları arasında farklı düzeylerde pozitif yönde korelasyon tespit edilmiştir. Sonuç olarak, din eğitimi yetişkin bireylerin ruhsal iyilik hali ve yaşam doyumunu artırma; anlamsızlık duygusu, bıkkınlık hissi, kötümserlik, umutsuzluk duygusu ve amaç yoksunluğu duygularını azaltmada kritik bir rol üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Yetişkin Din Eğitimi, Hayatın Anlamı, Hayatı Anlamlandırma, Hayatın Amacı.



The Role of Religious Education in Adults' Meaning-Making of Life

İrfan Erdoğan

<https://orcid.org/0000-0002-2452-1252>

Assoc. Prof., Necmettin Erbakan University,
Ahmet Keleşoğlu Faculty of Theology,
Department of Religious Education, Konya, Türkiye
<https://ror.org/013s3zh21>
ierdogan@erbakan.edu.tr

Ömer Özdemir

<https://orcid.org/0000-0002-8147-494X>

Assoc. Prof., Harran University Faculty of Theology,
Department of Religious Education, Şanlıurfa, Türkiye
<https://ror.org/057qfs197>
omerodemir@harran.edu.tr

Emel Asoğlu

<https://orcid.org/0009-0009-9823-8693>

Independent Researcher, Şanlıurfa, Türkiye
emel.mehmetasoglu63@gmail.com

Citation:	Erdoğan, İrfan vd. "The Role of Religious Education in Adults' Meaning-Making of Life". <i>Journal of Islamic Sciences</i> 42 (March 2026), 511-531. https://doi.org/10.34082/islamilimler.1837990 .
Article Type:	Research Article
Ethical Statement:	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Ethics committee approval:	Ethical approval was obtained pursuant to Board Decision No. E-76244175-050.04-393036, adopted at the 19th meeting of the Harran University Ethics Committee for Social and Human Sciences held on November 15, 2024.
AI Statement:	AI-assisted tools were not used in the preparation of this manuscript. The author(s) are fully responsible for the accuracy and integrity of the manuscript. AI tools cannot be listed as authors.
Date of submission:	08 Aralık 2025
Date of acceptance:	25 Mart 2026
Date of publication:	30 Mart 2026
Reviewers:	One Internal & Two External Reviewers
Review:	Double-blind
Plagiarism checks:	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest:	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Grant Support:	No funds, grants, or other support was received.
Complaints:	dergiislamilimler@gmail.com
Author Contributions:	Conceiving the Study Author-1 (%50) - Author-2 (%40) – Author (%10) Data Collection Author-1 (%25) - Author-2 (%15) – Author (%60) Data Analysis Author-1 (%50) - Author-2 (%50) Writingup Author-1 (%35) - Author-2 (%30) - Author-2 (%35) Submission and Revision Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
License:	CC BY-NC 4.0

Abstract

Throughout human history, individuals have sought answers to existential questions about the meaning of life, death, and the afterlife. In this context, religion has emerged as a predominant source that has guided individuals in their quest for meaning. The present study utilizes the causal-comparative model, a quantitative research method, to examine the relationship between the comprehension of life and religious education in adults, considering various variables. The research population consisted of adults residing in Istanbul, while the sample comprised 517 participants representing this group with different socioeconomic and sociocultural levels. The study employed a personal information form, the "Meaning and Purpose of Life Scale," and the "Religious Attitude Scale" as data collection instruments. Individuals who exhibited consistent participation in religious education activities demonstrated higher levels of comprehension and purpose in life, as evidenced by elevated scores on pertinent assessments. Conversely, those with less engagement in these activities exhibited significantly lower scores, suggesting a correlation between religious education engagement and enhanced understanding of life's meaning and purpose. The findings revealed that variables such as participants' views on the place of religion in life, their perception of themselves as knowledgeable about religion, and their identification as religious led to significant differences in their scores on the meaning and purpose of life. Furthermore, a positive correlation of varying strengths was identified between participants' levels of religious attitudes and their scores on the meaning and purpose of life. In conclusion, the findings of this study demonstrate that religious education plays a critical role in enhancing the spiritual well-being and life satisfaction of adults, as well as reducing feelings of meaninglessness, boredom, pessimism, hopelessness, and lack of purpose.

Keywords: Religious Education, Adult Religious Education, The Meaning of Life, The Meaning-Making of Life, The Purpose of Life.

Giriş

İnsan gelişimi, yaşam boyu devam eden bir süreçtir ve farklı dönemlere ayrılarak incelenir. Bu dönemlerden biri olan yetişkinlik, bireyin yaşamında hem fiziksel hem de zihinsel olgunluğun doruğa ulaştığı, toplumsal rollerini üstlendiği ve sorumluluk bilinciyle hareket ettiği,^[1] bireyin üretkenliğini artırdığı, davranışlarının sonuçlarını üstlendiği ve kendine özgü bir yaşam düzeni oluşturduğu önemli bir dönemdir.^[2] Sosyal bilimciler, yetişkinlik dönemini ilk (erken) yetişkinlik, orta yetişkinlik ve geç yetişkinlik olmak üzere üç aşamada ele almaktadır.^[3] Yetişkinlik dönemi, bireyin hem kendisiyle hem de sosyal çevresiyle kurduğu ilişkilerin niteliğini belirleyen, kimlik gelişimi ve yaşam doyumu açısından kritik bir evre olarak görülebilir.

İnsanın diğer canlılardan farklı olarak düşünme ve akıl yürütme kapasitesine sahip olması, varoluşundan itibaren hayatın anlamını sorgulamasına neden olmuştur. Bu bağlamda, tarih boyunca pek çok insan, “Dünya nedir?”, “Evren neden ve nasıl yaratıldı?”, “Yaratıcının niteliği nedir?” gibi sorulara yanıt aramıştır.^[4] Hakikat ve anlam arayışı olarak da nitelendirilen bu süreç, bireyin düşünce ve davranışlarını şekillendiren temel bir güdü olup; insanın bazen felsefe, sanat, metafizik veya din gibi farklı alanlara yönelmesine zemin hazırlar.^[5]

İnsan, hem kendi yaşadıklarına hem de çevresinde gözlemlediği olaylara anlam yükleme ve bunları neden-sonuç ilişkileriyle açıklama eğilimindedir.^[6] Araştırmalar, bireyin hayatını anlamlandırma ihtiyacının temel bir gereksinim olduğunu göstermektedir.^[7] Bu bağlamda birey, hayatını anlamlandırma sürecini bir eser ortaya koyarak, sevgiyle yaşayarak ya da acıya anlam yükleyerek tamamlayabilir. Bu noktada din, bireyin varoluşsal sorularına yanıtlar sunarak hayatı bütüncül bir perspektiften kavramasını, yaşadığı sevinç ve acıları bir hikmet çerçevesinde yorumlamasını ve nihai anlamı aşkın bir varlıkla ilişkilendirerek yaşamına yön vermesini sağlayan en önemli kaynaklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Frankl’a göre din, insanın yaşamına anlam kazandırma ve varoluşunun nedenini anlama çabasında önemli bir unsurdur.^[8]

Hayatın anlamını sorgulama çabası, bireyin varoluşunu anlama isteğiyle yaşam boyu devam eder. Ancak bu süreç özellikle orta yetişkinlik döneminde daha yoğun bir hal alır. Travmalar, kayıplar ve ölüm gerçeğiyle yüzleşme gibi durumlar, bireyin varoluşsal kaygılarını artırarak anlam arayışını güçlendiren unsurlar olarak öne çıkar.^[9] Lazarus ve Folkman insanların stresle baş etme sürecinde duygu odaklı ve problem odaklı olmak üzere genel olarak iki yöntem kullandıklarını ifade etmektedir. Bu süreçte bireylerin başvurduğu yöntemlerden biri de duygu odaklı başa çıkma stratejilerinden biri olan dinî başa çıkma yöntemleridir.^[10] Araştırmalar, dinî anlamın diğer anlam kaynaklarına kıyasla daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu ve bireyin psikolojik dayanıklılığını artırdığını göstermektedir.^[11] Din, yalnızca bireysel anlam arayışında değil, toplumsal değerlerin

[1] Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık ve Ölüm* (Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 2021), 5-28.

[2] Mustafa Köylü, “Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi”, *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*, ed. Mustafa Köylü (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2021), 155-156.

[3] Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri* (Samsun: Etüt Yayınları, 2000), 40-59.

[4] Beyza Bilgin, *Din Öğretimi* (Ankara: Gün Yayınları, 1999), 38.

[5] Hâbil Şentürk - Selahattin Yakut, “Hayatın Anlamı ve Din”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/33 (2014), 48.

[6] [Ali Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak* (İstanbul: İz Yayınları, 2021), 53-54.

[7] Recep Yaparel, “Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII (1994), 275-276.

[8] *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak (İstanbul: Okyanus Yayın, 2009), 111-128.

[9] Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 284-287.

[10] Richard S. Lazarus - Susan Folkman, *Stress, Appraisal, and Coping* (Springer Publishing Company, 1984).

[11] N Krause, “Social Foundation of Religious Meaning in Life. Research on Aging” 30/395-427 (2008), 395-427; Nathan Mascaro - David H. Rosen, “The Role of Existential Meaning as a Buffer Against Stress”, *Journal of Humanistic Psychology* 46/2 (2006), 168-190.

oluşumunda da önemli bir rol oynar. Dini gruplar, sosyal destek sağlayarak aidiyet duygusunu güçlendirir.^[12] Bu noktada dinin, hem bireyin yaşadığı varoluşsal krizleri aşmasında içsel bir dayanma gücü hem de toplumsal düzlemde bir dayanışma ağı sunarak hayatın anlamını yeniden inşa etmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Dinin hayatı anlamlandırmadaki yerine ilişkin literatürde çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bağlamda bazı araştırmalar, bireyin dini tutumları, inanç yapısı ve din eğitimi ile hayatı anlamlandırma süreci arasında anlamlı ilişkiler bulunduğunu göstermektedir. Nitekim çocukluk döneminde yaşanan olumsuz tecrübelerin bireyin dinî tutumlarını etkilediğini,^[13] ihmal ve istismar yaşantılarının ise olumsuz tanrı tasavvuru ile ilişkili olduğu belirtilmektedir.^[14]

Benzer şekilde yapılan çalışmalar, bireyin inanç dünyası ve değerler sistemi ile hayatı anlamlandırma düzeyi arasında da anlamlı ilişkiler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda inanç ve kişisel değerler ile hayatı anlamlandırma arasında pozitif bir ilişki bulunduğu^[15] ve dindarlık ile hayatın anlamı arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.^[16] Ayrıca dinin, bireyin psikolojik iyi oluşunu destekleyen bir anlam kaynağı olduğu^[17] ve ibadetler ile psikolojik iyi oluş arasında pozitif ilişki bulunduğu da ortaya konulmuştur.^[18] Bunun yanında din eğitimi ile hayatı anlamlandırma arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda da DKAB eğitimi ile anlam arayışı arasında dindarlık ve sorumluluğun aracılık rolü üstlendiği^[19] dolayısıyla din eğitiminin bireyin hayatı anlamlandırma sürecine önemli katkılar sunduğu belirtilmektedir.^[20]

Din eğitimi, bireyin yalnızca hayatı ve yaşadığı olayları anlamlandırmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda psikolojik dayanıklılığını artırır, başa çıkma becerilerini geliştirir ve ruh sağlığını destekler.^[21] Bu bağlamda yetişkinlik döneminde din eğitimi, bireyin hem ruhsal hem de toplumsal yönlerini destekleyerek, bireylere hayatın anlamını hissettirir, olaylara karşı tutumlarını yönlendirir ve yaşamlarını anlamlandırmalarına yardımcı olur.^[22] Bu dönemde kaliteli ve doğru yöntemlerle sunulan din eğitimi, yetişkin bireylerin ayrılık ve ölüm gibi zorlu yaşam deneyimlerini anlamlandırmalarına ve bu süreçlerle başa çıkmalarına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Ancak, din eğitiminin yetersiz veya sağlıklı biçimde sunulmasının bireylerin dini algı ve yorumlarını olumsuz yönde etkileyebileceği de ifade edilmektedir.^[23]

[12] DR Williams vd., "Religion and Psychological Distress in a Community Sample.", *Social Sciences Medicine* 32/11 (1991), 1257-1262.

[13] Rumeysa Ayhan, *Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantılarının Dini Tutum ile İlişkisinde Bağlanma Stillerinin Aracı Rolü* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024).

[14] Said Sami, "Çocukluk Dönemi İhmal ve İstismar Yaşantılarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisinde Bilişsel Çarpıtmaların Aracı Rolü", *Hitit İlahiyat Dergisi* 23/2 (2024), 1067-1089.

[15] Ömer Akgül, *Hayatı Anlamlandırmada İnançın ve Kişisel Değerlerin Rolü (Ruh Sağlığı Çalışanları ve Öğrencileri Örneği)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

[16] Muhammet Enes Vural, *Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı ilişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021).

[17] Habil Şentürk - Selahattin Yakut, "Hayatın Anlamı ve Din", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/33 (2014), 45-60.

[18] Mevlüt Kaya - Nurettin Küçük, "İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2017), 17-43.

[19] Ahmet Çakmak, *Lise Öğrencilerinde DKAB Eğitimi ile Hayatı Anlamlandırma Arasında Dindarlık ve Sorumluluğun Aracılık Rolünün İncelenmesi* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

[20] Âdem Akıncı, *Hayata Anlam Vermeye Din Öğretiminin Katkısı* (Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2002).

[21] Emel Asoğlu - Ömer Özdemir, "Deprem Kaynaklı Travma Sonrası Stres Belirtileri ile Başa Çıkmada Din Eğitiminin Rolü", *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 17 (2024), 321-348.

[22] M Akif Kılavuz, "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002), 68.

[23] Ömer Özdemir, *Yetişkin Din Eğitimi Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroaları* (İstanbul: Kitap Dünyası, 2024), 44.

Literatürde yer alan bu çalışmalar, dinin ve din eğitiminin bireyin hayatı anlamlandırma sürecinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymakla birlikte, özellikle yetişkin bireylerin aldıkları örgün ve yaygın din eğitiminin bu süreçteki etkisini doğrudan ele alan araştırmaların sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu durum, dinin ve din eğitiminin hayatı anlamlandırma sürecindeki rolünün bilimsel araştırmalarla daha ayrıntılı biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle yetişkin bireylerin almış oldukları örgün din eğitimi ve katılmış oldukları yaygın din eğitimi faaliyetlerinin hayatı anlamlandırma durumlarındaki yerinin ortaya konulması önem arz etmektedir. Bu çerçevede araştırmada cevabı aranan sorular şunlardır:

- 1) Yetişkin bireylerin mezun oldukları lise türü (imam-hatip lisesi ve diğer liseler), hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığı algılarında farklılaşma oluşturmada mıdır?
- 2) Yetişkin bireylerin katıldıkları yaygın din eğitimi faaliyetleri, hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığı algıları üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmakta mıdır?
- 3) Bireylerin kendilerini dinî bilgi açısından yeterli görme düzeyleri, dine atfedilen önem, algılanan dindarlık düzeyleri hayatın anlamı ve anlamsızlığı algıları üzerinde anlamlı farklılaşmaya yol açmakta mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma yetişkin bireylerde hayatı anlamlandırma ile din eğitimi arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler açısından ortaya koymayı amaçlamaktadır. Nicel araştırma yöntemlerinden biri olan nedensel karşılaştırma modeli çalışma için tercih edilmiştir. Nedensel karşılaştırma, bir bağımlı değişkendeki (mevcut durum) farklılıkların nedenlerini, bu farklılıklarla ilişkili olabilecek bağımsız değişkenleri inceleyerek belirlemeyi amaçlayan bir araştırma türüdür. Deneysel araştırmalardan farklı olarak, bağımsız değişkenler üzerinde kontrol sağlanmaz; mevcut durumun oluşumunda etkili olan faktörler incelenir.^[24]

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde yaşayan yetişkinler oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme ise dini yaşantıları, dünya görüşleri, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel seviyeleri birbirinden farklı 406 yetişkin kadın ve 111 erkek olmak üzere toplam 517 katılımcıdan oluşmaktadır.

Örneklem oluşturulurken kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kolay örnekleme veya uygun örnekleme yöntemi zaman, maliyet ve işgücü açısından tasarruf etmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu yöntemde, araştırmacı, ihtiyaç duyduğu büyüklükteki gruba ulaşana kadar en kolay erişilebilir katılımcılardan başlayarak örneklemini oluşturur ya da en kolay erişilebilir ve en az maliyetli durumda çalışmayı tercih eder. Söz konusu örnekleme yönteminde temel olarak, araştırmacının rahatlıkla ulaşabildiği bir grup üzerinden veri toplaması esas alınır.^[25]

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

[24] Şener Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2021), 197.

[25] Büyüköztürk vd., *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 95.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	Grup	N	%
Cinsiyet	Kadın	406	78.5
	Erkek	111	21.5
Yaş	18-29	141	27.3
	30-44	167	32.3
	45-59	175	33.8
	60 yaş ve üzeri	34	6.6
Medeni Durum	Evli	326	63.1
	Bekar	164	31.7
	Boşanmış	16	3.1
	Eşi vefat etmiş	11	2.1
Eğitim Düzeyi	İlkokul	13	2.5
	Ortaokul	15	2.9
	Lise	81	15.7
	Önlisans	50	9.7
	Lisans	272	52.6
	Lisansüstü	86	16.6
Lise Türü	İmam-Hatip Lisesi	124	28.25
	Diğer lise türleri	166	37.81
	Cevapsız	149	33.94
Mesleği	Ev Hanımı	118	22.8
	Esnaf/Zanaatkar	12	2.3
	Memur	16	3.1
	İşçi	7	1.4
	Din Görevlisi	11	2.1
	Sağlık çalışanı	33	6.4
	Asker/Polis/Bekçi/Güvenlik Görevlisi	4	.8
	Mühendis	13	2.5
	Mimar	7	1.4
	Akademisyen/Öğretmen	139	26.9
	Öğrenci	103	19.9
	Serbest Meslek	31	6.0
	Diğer	23	4.4
	Gelir durumu	10 bin TL ve altı	116
10 bin TL - 17 bin TL arası		55	10.6
17 bin TL - 30 bin TL arası		74	14.3
30 bin TL - 45 bin TL arası		65	12.6
45 bin TL - 60 bin TL arası		141	27.3
60 bin TL - 80 bin TL arası		21	4.1
80 bin TL - 100 bin TL arası		15	2.9
100 bin TL ve üzeri		30	5.8

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formunun yanı sıra Aydın ve arkadaşları tarafından geliştirilen “Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği”^[26] ile Ok tarafından geliştirilen “Dini Tutum Ölçeği”^[27] kullanılmıştır.

5’li Likert tipinde hazırlanmış Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği, 11 olumlu ve 6 olumsuz olmak üzere toplam 17 maddeden oluşmaktadır. Katılımcılar her bir soruya cevap verirken 1: Kesinlikle katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Kararsızım 4: Katılıyorum 5: Kesinlikle katılıyorum seçeneklerinden birini işaretlemektedir. Söz konusu ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik katsayısı 0,74; test-yarı test güvenilirlik katsayısı 0,81; Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0,91 olarak hesaplanan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirliğinin yüksek olduğu görülmektedir. “Hayatın Anlamı ve Amacı” (ile “Hayatın anlamsızlığı ve Amaç Yoksunluğu” şeklinde iki faktörlü bir yapıya sahip ölçekte birinci faktör toplam varyansın % 44,46’sını ve ikinci faktör % 10,81’ini açıklamaktadır. İki faktör toplam varyansın % 55,27’sini açıklamaktadır. Birinci faktörün öz değeri (eigenvalue) 7,55 ve ikinci faktörünki ise, 1,83 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada da ölçeğin “hayatın anlamı ve amacı” faktöründe Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısının 0.80, “hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu” faktöründe 0.79 olduğu görülmüş olup ölçek geneli Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0.87 olarak hesaplanmıştır. Bu veriler çalışma verilerinin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Dini Tutum Ölçeği; 1: Hiç katılmıyorum 2: Az katılıyorum 3: Yarı yarıya katılıyorum, 4: Çoğuna katılıyorum, 5: Tamamına katılıyorum seçeneklerinden oluşan 8 maddeden oluşmaktadır. Bahsi geçen ölçek yüksek iç tutarlılığa (.81 ve .91) ve güçlü kriter geçerliliğine sahiptir. “Davranış”, “Duygu”, “Biliş” ve “İlişki” şeklinde dört faktörlü bir yapıya sahip ölçekte en yüksek varyansı “Duygu” faktörü (%42) açıklarken, tüm maddeler toplam varyansın %78’ini açıklamıştır.^[28] Bu çalışma verilerine göre Dini Tutum ölçek geneli Cronbach’s Alpha güvenilirlik katsayısı 0.90 olarak hesaplanmış olup, bu değerler araştırma verilerinin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada ilk olarak Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından onaylanan 02.12.2024 tarih ve E-76244175-050.04-393036 sayılı etik kurul izni ile veri toplama sürecine girilmiştir.

Elde edilen bulguları analizinde SPSS 21.0 (Statistical Package for the Social Sciences) programı kullanılmıştır. Araştırmada, betimsel analiz kapsamında frekans ve yüzde hesaplamalarının yanı sıra, bağımsız gruplar t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), anlamlı farklılığın olduğu durumlarda farkın kaynağını tespit etmek üzere Tukey testi uygulanmış, ayrıca Hayatın Anlam ve Amacı ölçeği puanları ile Dini Tutum ölçeği puanları arasında Pearson momentler çarpımı korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Veriler analiz edilip yorumlanmış ve bu doğrultuda çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır

T-testi ve ANOVA uygulanmadan önce, verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı değerlendirilmiştir. Tabachnick ve Fidell’in (2013) görüşüne göre, çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 aralığında olması durumunda, verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmektedir.^[29] Çalışmada bu kriter baz alınmıştır.

[26] “Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2015), 39-55.

[27] “Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 529-549.

[28] Ok, “Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması”.

[29] Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (Harlow: Pearson, 2013).

Bu araştırmada kullanılan Hayatın Anlam ve Amacı ölçeğinin bütününe ilişkin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı 0.87 olarak hesaplanmış, Dini Tutum Ölçeğinin geneline ilişkin Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı ise 0.90 olarak hesaplanmıştır. Literatürde 0.70 ve üzeri güvenilir kabul edildiğinden,^[30] bu sonuca göre araştırmada kullanılan veriler güvenilir kabul edilmiştir.

Bulgu ve Yorumlar

Araştırma kapsamında elde edilen veriler üzerinde uygun analizler yapılarak bulguları aşağıda verilmiştir. Mezun olunan lise türüne göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Mezun Olunan Lise Türüne Göre Bağımsız Gruplar T-testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Mezun olduğunuz lise türü	N	\bar{x}	ss	sd	t	p
Hayatın anlamı ve amacı	İmam-Hatip Lisesi	124	4.299	.401	288	.543	.588
	Diğer liseler	166	4.272	.445			
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	İmam-Hatip Lisesi	124	1.941	.678	288	-.921	.358
	Diğer Liseler	166	2.016	.695			

Tablo 2 incelendiğinde mezun olunan lise türüne göre hayatın anlamı ($t_{288}=.543$, $p>.05$) ve hayatın anlamsızlığı ($t_{288}=-.921$, $p>.05$) puanlarında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir. Buna göre tüm liselerde zorunlu ders olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin yanı sıra din eğitimi içeriği olarak müfredatında meslek derslerinin yer aldığı İmam-Hatip Lisesinden mezun olanlar ile diğer liselerden mezun olan bireylerin hayatın anlamı ve anlamsızlığına ilişkin algıları arasında kayda değer bir fark bulunmadığı söylenebilir. Bu sonuç, bireylerin hayatı anlamlandırma süreçlerinde yalnızca eğitim aldıkları lise türünün belirleyici bir etken olmadığını, daha çok bireysel, sosyal veya kültürel başka faktörlerin etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Okul dışında herhangi bir din eğitimi alma durumuna göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Okul Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Bağımsız Gruplar T-testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Okul dışında DE aldınız mı?	N	\bar{x}	ss	sd	t	p
Hayatın anlamı ve amacı	Evet	400	4.291	.426	515	-1.370	.171
	Hayır	117	4.3520	.402			
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Evet	400	1.929	.674	515	-.101	.920
	Hayır	117	1.936	.686			

Tablo 3 incelendiğinde okul dışında din eğitimi alma durumunun hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmektedir. Buna göre okul dışında din eğitimi alıp almama durumu, bireylerin hayatı anlamlandırma ($t_{515} = -1.370$, $p > .05$) ve hayatın anlamsızlığı algıları ($t_{515} = -.101$, $p > .05$) üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Her iki grup da (okul dışında din eğitimi alanlar ve almayanlar) hayatın anlamı ve anlamsızlığına ilişkin benzer düzeylerde görüş bildirmiştir.

Düzenli olarak devam edilen din eğitimi faaliyetinin bulunma durumuna göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin bağımsız gruplar t-testi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

[30] Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 171.

Tablo 4. Düzenli Olarak Devam Edilen Din Eğitimi Faaliyetinin Bulunup Bulunmamasına Göre Bağımsız Gruplar T-Testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Düzenli olarak devam ettiğiniz din eğitimi faaliyeti var mı?	N	\bar{x}	ss	sd	t	p	Cohen's d
Hayatın anlamı ve amacı	Evet	248	4.406	.396	515	5.355	.000*	0.47
	Hayır	269	4.212	.423				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Evet	248	1.816	.629	515	-3.746	.000*	0.33
	Hayır	269	2.036	.701				

* p<.01

Tablo 4 incelendiğinde düzenli olarak devam ettiği bir din eğitimi faaliyeti olan yetişkinler ile düzenli olarak devam ettiği bir din eğitimi faaliyeti olmayan yetişkinlerin hayatın anlamı puanlarında ($t_{515}=5.355, p<.01$) ve hayatın anlamsızlığı puanlarında ($t_{515}=-3.746, p<.01$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılığın olduğu görülmektedir. Bu farklılığın kaynağına baktığımızda, hayatın anlamı ve amacı alt boyutunda düzenli din eğitimi faaliyetine devam edenler ($\bar{x}=4.406$), devam etmeyenlere ($\bar{x}=4.212$) göre daha yüksek puana sahip iken, hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu alt boyutunda ise düzenli din eğitimi faaliyetine devam edenler ($\bar{x}=1.816$), devam etmeyenlere ($\bar{x}=2.036$) göre daha düşük puana sahip olarak tespit edilmiştir. Her iki boyuttaki etki büyüklükleri incelendiğinde, hayatın anlamı ve amacı konusunda orta büyüklükte bir etki ($d=0.47$) söz konusu iken, hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu konusunda ise Cohen'in tasnifine göre^[31] küçük etki ile orta düzey arasında ($d=0.33$) bir etkinin olduğu gözlenmektedir.

Bu bulgular düzenli olarak devam edilen din eğitiminin bireylerin yaşamlarını daha anlamlı görmelerine katkı sağladığını göstermektedir. Buna göre düzenli din eğitiminin, bireylere hem teorik bilgi hem de duygusal-manevî destek sunarak, olayları ve varoluşu daha bütüncül bir çerçevede yorumlama imkânı verdiği söylenebilir. Öte yandan söz konusu din eğitiminin bireylerin anlamsızlık duygusunu azaltıcı bir rol oynadığını anlaşılmaktadır. Bu durum, din eğitiminin özellikle kriz, kayıp ve zorluklarla baş etmede bireylere anlam üretme, umut geliştirme ve ruhsal dayanıklılık sağlama işlevini göstermektedir.

Sadece düzenli olarak devam eden din eğitimi faaliyeti bulunan katılımcılar üzerinde yapılan, faaliyetin kaynağına göre hayatı anlamlandırma durumuna ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Düzenli Olarak Devam Edilen Din Eğitimi Faaliyetinin Kaynağına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Hayatın anlamı ve amacı	Gruplar arası	.909	4	.227	1.459	.215	-
	Gruplar içi	37.849	243	.156			
	Toplam	38.758	247				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Gruplar arası	3.415	4	.854	2.200	.070	-
	Gruplar içi	94.287	243	.388			
	Toplam	97.702	247				

Tablo 5'te düzenli olarak devam edilen din eğitimi faaliyeti kaynağına (arkadaş grubu ile dini sohbet, cami, Kur'an kursu, sosyal medya, sivil toplum kuruluşları) göre bireylerin hayatı anlamlandırma ve hayatın anlamsızlığı algıları arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, hayatın anlamı alt boyutunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir

[31] bk. Jacob Cohen, *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*, (New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1988).

farklılık bulunmadığı belirlenmiştir ($F_{(4,243)} = 1.459, p > .05$). Benzer şekilde, hayatın anlamsızlığı alt boyutunda da gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($F_{(4,243)} = 2.200, p > .05$). Bu bulgulara göre bireylerin hayatı anlamlı ya da anlamsız bulma düzeylerinin, din eğitimi faaliyetinin yürütüldüğü kurum ya da platform türüne bağlı olarak farklılaşmadığı söylenebilir.

Düzenli olarak devam edilen din eğitimi faaliyetinin sıklığına göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Düzenli Olarak Devam Edilen Din Eğitimi Faaliyetinin Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	Anlamlı Fark
Hayatın anlamı ve amacı	Gruplar arası	.313	3	.104	.663	.575	-
	Gruplar içi	38.444	244	.158			
	Toplam	38.758	247				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Gruplar arası	1.238	3		1.044	.374	-
	Gruplar içi	96.464	244	.413			
	Toplam	97.702	247	.395			

Tablo 6’da düzenli olarak devam edilen din eğitimi faaliyetinin sıklığına göre bireylerin hayatı anlamlandırma ve hayatın anlamsızlığı algıları arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, hayatın anlamı alt boyutunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($F_{(3,244)} = 0.663, p > .05$). Benzer şekilde, hayatın anlamsızlığı alt boyutunda da gruplar arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($F_{(3,244)} = 1.044, p > .05$). Bu sonuçlar, din eğitimi faaliyetine katılım sıklığının (her gün, haftada birkaç gün, haftada bir gün veya ayda bir gün) bireylerin hayatı anlamlı bulma veya hayatı anlamsız algılama düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bireylerin din eğitimi faaliyetlerine ne sıklıkla katıldıkları değişse de, hayatı anlamlandırma ve anlamsızlık algılarında anlamlı bir değişim ortaya çıkmadığı görülmektedir.

Devam edilen din eğitimi faaliyetinin (Ders, kitap okuma grubu, vaaz, sohbet) hayatı anlamlandırmaya katkısı hakkındaki düşüncelere göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Devam Edilen Din Eğitimi Faaliyetinin Hayatı Anlamlandırmaya Katkısı Hakkındaki Düşüncelere Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	p	Anlamlı Fark
Hayatın anlamı ve amacı	Gruplar arası	3.857	3	1.286	8.988	.000*	“Kesinlikle katkı sağlıyor” > “Kısmen katkı sağlıyor”; “Kesinlikle katkı sağlıyor” > “Katkı sağlıyor”
	Gruplar içi	34.901	244	.143			
	Toplam	38.758	247				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Gruplar arası	14.891	3	4.964	14.625	.000*	“Kısmen katkı sağlıyor” > “Kesinlikle katkı sağlıyor”; “Kısmen katkı sağlıyor” > “Katkı sağlıyor”
	Gruplar içi	82.811	244	.339			
	Toplam	97.702	247				

* $p < .01$

Tablo 7’de, düzenli olarak devam edilen din eğitimi faaliyetinin bireylerin hayatı anlamlandırma ve hayatın anlamsızlığı algıları üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, din eğitimi faaliyetinin hayatı anlamlandırmaya katkı sağladığına ilişkin algı düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur ($F_{(3,244)} = 8.988, p < .01$). Benzer

şekilde, hayatın anlamsızlığı algısı açısından da gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F_{(3, 244)} = 14.625, p < .01$).

Anlamlı farkın kaynağını tespit etmek üzere uygulanan çoklu karşılaştırma testi Tukey testi sonuçlarına göre, hayatın anlamı alt boyutunda din hayatı anlamlandırmaya “kesinlikle katkı sağlıyor” diyen bireylerin puanlarının ($\bar{x}=4.498$), “kısmen katkı sağlıyor” ($\bar{x}=4.153$) ve “katkı sağlıyor” ($\bar{x}=4.271$) diyen bireylerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür ($p < .05$). Bu durum, din eğitimi faaliyetinin hayatı anlamlandırmaya güçlü katkı sağladığını düşünen bireylerin hayatı daha anlamlı bulduklarını göstermektedir.

Hayatın anlamsızlığı alt boyutunda ise, din hayatı anlamlandırmaya “kısmen katkı sağlıyor” diyen bireylerin ($\bar{x}=2.517$), “kesinlikle katkı sağlıyor” ($\bar{x}=1.657$) ve “katkı sağlıyor” ($\bar{x}=1.975$) diyen bireylere kıyasla hayatı daha anlamsız gördüğü ve amaç yoksunluğu yaşadığı belirlenmiştir ($p < .01$).

Bu bulgulara göre düzenli eğitimi faaliyetlerinin hayatı anlamlandırmaya güçlü katkı sunduğunu düşünen bireyler, bu etkinin zayıf olduğunu düşünen bireylere kıyasla hayatı daha anlamlı bulmaktadır. Bunun aksine, düzenli din eğitimi faaliyetlerinin bireylerin hayatı anlamlandırmalarında katkısının az olduğunu düşünen bireylerin ise daha fazla anlamsızlık duygusu yaşadığı görülmektedir. Bu durum din eğitiminin yetişkinlerin varoluşsal sorgulamalarında hem anlam inşa eden hem de anlamsızlığı azaltan işlevsel bir rol oynadığını göstermektedir.

Dinin hayatlarındaki yerine ilişkin görüşlere göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Dinin Hayattaki Yerine İlişkin Görüşlere Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	p	Anlamlı Fark
Hayatın anlamı ve amacı	Gruplar arası	5.216	3	1.739	10.319	.000*	Çok önemli bir yeri var > önemli bir yeri var; çok önemli bir yeri var > kısmen önemli bir yeri var
	Gruplar içi	86.441	513	.169			
	Toplam	91.657	516				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Gruplar arası	12.275	3	4.092	9.399	.000*	Çok önemli bir yeri var > önemli bir yeri var; çok önemli bir yeri var > kısmen önemli bir yeri var
	Gruplar içi	223.330	513	.435			
	Toplam	235.604	516				

* $p < .01$

Tablo 8’de, bireylerin dine hayatlarında atfettikleri öneme göre hayatı anlamlandırma ve hayatın anlamsızlığı algıları arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, hem hayatın anlamı ($F_{(3, 513)} = 10.319, p < .01$) hem de hayatın anlamsızlığı ($F_{(3, 513)} = 9.399, p < .01$) alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Hayatın anlamı alt boyutunda, dinin hayatımda “çok önemli bir yeri var” diyen bireylerin ortalama puanlarının ($\bar{x} = 4.359$), “önemli bir yeri var” diyenler ($\bar{x} = 4.146$) ve kısmen önemli bir yeri var” diyenlere ($\bar{x} = 3.996$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Hayatın anlamsızlığı alt boyutunda ise, dinin hayatımda “çok önemli bir yeri var” diyen bireylerin hayatın anlamsızlığı puanlarının ($\bar{x} = 1.857$), “önemli bir yeri var” diyenler ($\bar{x} = 2.141$) ve “kısmen önemli bir yeri var” diyenlere ($\bar{x} = 2.470$) göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Dinin hayatında “çok önemli bir yeri” olduğunu söyleyen bireylerin, diğer gruplara kıyasla hayatı daha anlamlı buldukları görülmektedir. Bu, dinî inancın bireyin yaşamına yön veren güçlü

bir anlam kaynağı olduğunu, varoluşu açıklama, umut ve dayanma gücü sağlama işlevi gördüğü şeklinde değerlendirmek mümkündür. Bu bulgularla tutarlı bir biçimde dini hayatın merkezine koymanın, bireyin yaşamındaki amaçsızlık ve boşluk duygularını önemli ölçüde azalttığını göstermektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde dine yüksek düzeyde önem atfetmek, bireylerin hayatı daha anlamlı algılamalarını sağlamakta ve anlamsızlık duygusunu azaltmaktadır.

Dini bilgi açısından kendini yeterli görme durumuna göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Dini Bilgi Açısından Kendini Yeterli Görme Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	p	Anlamlı Fark
Hayatın anlamı ve amacı	Gruplar arası	4.484	4	1.121	6.583	.000*	Yeterli>Yetersiz, Çok yeterli>Yetersiz, Yeterli>Kısmen yeterli; Çok yeterli>Kısmen yeterli
	Gruplar içi	87.174	512	.170			
	Toplam	91.657	516				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Gruplar arası	12.295	4	3.074	7.047	.000*	Yeterli>Yetersiz, Çok yeterli>Yetersiz; Çok yeterli>Çok yetersiz; Çok yeterli>Kısmen yeterli
	Gruplar içi	223.310	512	.436			
	Toplam	235.604	516				

* p<.01

Tablo 9’da bireylerin kendilerini dini bilgi açısından yeterli görme düzeylerine göre hayatı anlamlandırma ve hayatın anlamsızlığı algıları incelenmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, hem hayatın anlamı ($F_{(4, 512)} = 6.583, p < .01$) hem de hayatın anlamsızlığı ($F_{(4, 512)} = 7.047, p < .01$) alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Hayatın anlamı alt boyutunda, kendisini dini bilgi açısından “yeterli” ($\bar{x} = 4.386$) ve “çok yeterli” ($\bar{x} = 4.631$) olarak değerlendiren bireylerin ortalama puanlarının, “yetersiz” ($\bar{x} = 4.203$) ve “kısmen yeterli” ($\bar{x} = 4.257$) cevabını veren gruplara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum, dini bilgi düzeyinin artmasının bireylerin hayatı anlamlı kılma süreçlerini olumlu yönde desteklediğini göstermektedir.

Hayatın anlamsızlığı alt boyutunda ise, dini bilgi açısından kendilerini “yetersiz” bulan bireylerin puanları ($\bar{x} = 2.200$), “yeterli” ($\bar{x} = 1.804$) ve “çok yeterli” bulan ($\bar{x} = 1.509$) bireylere göre anlamlı biçimde daha yüksek bulunmuştur. Buna karşılık, kendisini “çok yetersiz” olarak değerlendiren bireylerin ($\bar{x} = 2.500$) ve “kısmen yeterli” bulan bireylerin ($\bar{x} = 1.967$) hayatın anlamsızlığı puanlarının, “çok yeterli” olarak değerlendirenlere ($\bar{x} = 1.509$) göre puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Elde edilen bulgulara göre dini bilginin bireyin anlam dünyasını zenginleştirdiği, yaşamı yorumlama ve değer atfetme kapasitesini artırdığı söylenebilir. Yani bireyler, din bilgisi sayesinde hayatın iniş-çıkışlarını daha tutarlı bir çerçevede değerlendirebilmekte ve varoluşlarını daha güçlü bir anlam zeminine oturtabilmektedir. Öte yandan kendilerini dini bilgi düzeyi bakımından görece yeterli bulanların hayatın anlamsızlığı alt boyutunda da daha düşük puana sahip olmalarından hareketle dini bilgilerin, anlamsızlık, bıkkınlık, kötümserlik, umutsuzluk ve amaç yoksunluğu gibi duyguları azaltmada faydalı olduğu değerlendirilmesini yapmak mümkündür.

Alınan din eğitiminin zorlu ve sıkıntılı zamanlarda ne kadar etkili olduğuna dair görüşlerine göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Alınan Din Eğitiminin Zorlu ve Sıkıntılı Zamanlarda Ne Kadar Etkili Olduğuna Dair Görüşlere Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	p	Anlamlı Fark
Hayatın anlamı ve amacı	Gruplar arası	9.745	4	2.436	15.228	.000*	Kesinlikle etkili>Etkili; Kesinlikle etkili>Kısmen etkili; Kesinlikle etkili>Etkili değil
	Gruplar içi	81.912	512	.160			
	Toplam	91.657	516				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Gruplar arası	27.387	4	6.847	16.836	.000*	Kesinlikle etkili>Etkili; Kesinlikle etkili>Kısmen etkili; Kesinlikle etkili>Etkili değil
	Gruplar içi	208.217	512	.407			
	Toplam	235.604	516				

* p<.01

Tablo 10’da, bireylerin aldıkları din eğitiminin zorlu ve sıkıntılı zamanlardaki etkisine ilişkin görüşleri doğrultusunda hayatı anlamlandırma ve hayatın anlamsızlığı algıları incelenmiştir. Yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, hem hayatın anlamı ($F_{(4,512)} = 15.228$, $p < .01$) hem de hayatın anlamsızlığı ($F_{(4,512)} = 16.836$, $p < .01$) alt boyutlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir.

Hayatın anlamı alt boyutunda, din eğitiminin zor ve sıkıntılı zamanlarda “kesinlikle etkili” olduğunu belirten bireylerin ortalama puanlarının ($\bar{x} = 4.435$), “etkili” ($\bar{x} = 4.181$), “kısmen etkili” ($\bar{x} = 4.161$) ve “etkili değil” ($\bar{x} = 3.993$) görüşlerine sahip bireylerin ortalama puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, din eğitiminin kriz ve sıkıntı anlarında bireylerin hayatı daha anlamlı algılamalarına önemli ölçüde katkı sağladığını göstermektedir.

Hayatın anlamsızlığı alt boyutunda ise, din eğitiminin zor ve sıkıntılı zamanlarda “kesinlikle etkili” olduğunu ifade eden bireylerin hayatın anlamsızlığı puanlarının ($\bar{x} = 1.722$); “etkili” ($\bar{x} = 2.073$), “kısmen etkili” ($\bar{x} = 2.290$) ve “etkili değil” ($\bar{x} = 2.474$) cevabını vere gruplara kıyasla anlamlı derecede daha düşük olduğu görülmüştür. Bu bulgulara göre din eğitimi zorlu ve sıkıntılı zamanlarda etkili bulan bireyler, hayatın anlamsızlığını ve amaç yoksunluğunu daha az yaşamaktadırlar.

Dindarlık (İbadetleri yerine getirmek, haramlardan kaçınmak) düzeyine göre hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi sonuçları Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Kendilerini Dindar Olarak Tanımlama Durumlarına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Alt Boyutlar	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalama	F	p	Anlamlı Fark
Hayatın anlamı ve amacı	Gruplar arası	9.813	4	2.453	15.347	.000	Çok dindarım>Kesinlikle dindar değilim, Çok dindarım>Dindar değilim, Çok dindarım>Ne dindarım ne dindar değilim
	Gruplar içi	81.844	512	.160			
	Toplam	91.657	516				
Hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu	Gruplar arası	19.847	4	4.969	11.794	.000	Çok dindarım<Kesinlikle dindar değilim, Çok dindarım<Dindar değilim, Çok dindarım<Ne dindarım ne dindar değilim, Dindarım<Ne dindarım ne dindar değilim
	Gruplar içi	215.728	512	.421			
	Toplam	235.604	516				

* p<.01

Tablo 11 incelendiğinde, katılımcıların hayatın anlamı algıları arasında dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($F_{(4, 512)} = 15.347, p < .01$). Ortalama puanlar incelendiğinde, kendilerini “çok dindar” olarak tanımlayan bireylerin ($\bar{x} = 4.619$) hayatın anlamı algılarının, “kesinlikle dindar değilim” ($\bar{x} = 4.126$), “dindar değilim” ($\bar{x} = 4.100$) ve “ne dindarım ne de dindar değilim” ($\bar{x} = 4.038$) diyen gruplara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlar, bireylerin dindarlık düzeyleri arttıkça hayatı daha anlamlı bulduklarını göstermektedir. Dindarlık, bireyin yaşamına bütüncül bir anlam kazandıran önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Benzer şekilde, hayatın anlamsızlığı algısında da dindarlık düzeyine göre anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($F_{(4, 512)} = 11.794, p < .001$). “Çok dindarım” diyen grubun ($\bar{x} = 1.575$) hayatın anlamsızlığına ilişkin ortalama puanı, “kesinlikle dindar değilim” ($\bar{x} = 2.372$), “dindar değilim” ($\bar{x} = 2.483$) ve “ne dindarım ne de dindar değilim” ($\bar{x} = 2.282$) diyen gruplara göre daha düşüktür. “Dindarım” diyen grubun ($\bar{x} = 1.881$) hayatın anlamsızlığına ilişkin ortalama puanı da “ne dindarım ne de dindar değilim” ($\bar{x} = 2.282$) diyen gruba göre daha düşüktür. Bu bulgular hayatın anlamsızlığı alt boyutunda yer alan anlamsızlık duygusu, bıkkınlık hissi, kötümserlik, umutsuzluk duygusu ve amaç yoksunluğu duygularının dindarlığın artmasıyla birlikte azalıyor olduğunu göstermektedir.

Dini tutum ile hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığı arasındaki ilişkiyi incelemek üzere yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Dini tutum ile hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığı arasındaki ilişkiye dair Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı Sonuçları

	Dini Tutum-Duygu	Dini Tutum-İlişki	Dini Tutum-Biliş	Dini Tutum-Davranış	Hayatın Anlamı	Hayatın Anlamsızlığı
Dini Tutum-Duygu	1					
Dini Tutum-İlişki	.638**	1				
Dini Tutum-Biliş	.465**	.595**	1			
Dini Tutum-Davranış	.636**	.621**	.503**	1		
Hayatın Anlamı ve Amacı	.401**	.249**	.065	.354**	1	
Hayatın Anlamsızlığı ve Amaç Yoksunluğu	-.292**	-.210**	-.112*	-.333**	-.652**	1

* $p < .05$; ** $p < .01$

Tablo 12’de dini tutumun farklı boyutları ile hayatı anlamlandırma ve hayatın anlamsızlığı algıları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analiz, değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, dini tutumun duygu boyutu ile hayatın anlamı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .401, p < .01$). Benzer şekilde, dini tutumun ilişki boyutu ($r = .249, p < .01$) ve davranış boyutu ($r = .354, p < .01$) ile hayatın anlamı arasında da pozitif ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Buna karşılık, dini tutumun biliş boyutu ile hayatın anlamı arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır ($r = .065, p > .05$). Dini tutumun biliş boyutunun (belli bilgilerin zihinsel düzeyde kabulü) hayatın anlamıyla ilişkisinin istatistiksel olarak anlamlı çıkmaması, salt bilişsel düzeydeki dini bilginin tek başına bireyin yaşamını anlamlı kılmaya yetmediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, anlamın daha çok duygusal içselleştirme, yaşantı ve pratiklerle desteklendiğinde güçlendiğini göstermektedir.

Hayatın anlamsızlığı açısından ise, dini tutumun tüm boyutları ile negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Dini tutum-duygu ($r = -.292, p < .01$), dini tutum-ilişki ($r = -.210, p < .01$), dini tutum-biliş ($r = -.112, p < .05$) ve dini tutum-davranış ($r = -.333, p < .01$) boyutları, hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu boyutu ile negatif korelasyon göstermektedir. Özellikle hayatın

anlamı ile hayatın anlamsızlığı arasında da yüksek düzeyde ve negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = -.652, p < .01$).

Bu sonuçlar genel olarak, bireylerin dini tutumlarının güçlenmesinin hayatı daha anlamlı kılmaya katkı sağladığını ve hayatın anlamsızlık duygusunda da azalmaya sebep olduğunu göstermektedir. Özellikle dini duygu ve dini davranış boyutlarının, hayatı anlamlandırma süreçlerinde daha belirgin bir rol oynadığı söylenebilir. Buna karşın, yalnızca bilişsel düzeyde dini bilgiye sahip olmanın, hayatın anlamı üzerinde duygusal ve davranışsal boyutlar kadar güçlü bir etkisinin bulunmadığı dikkat çekmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Yapılan araştırmalar, dinin bireylerin hayatını anlamlandırma, otokontrol sağlama, kaygı ve stresle başa çıkma gibi birçok işlevi olduğunu göstermektedir.^[32] Travmatik ve zorlu yaşam olayları karşısında dinin sunduğu sabır, tevekkül gibi inanç temelli yaklaşımlar; bireylerin anlam inşasını korumasına, ruhsal iyilik hallerini geliştirmelerine katkı sağlamaktadır.^[33] Park da din ve maneviyatın, bireylerin zorlayıcı durumlarla başa çıkmasında benzersiz bir kaynak olduğunu vurgulamıştır.^[34] Galek vd. dini bağlılık ile kaygı ve sosyal anksiyete gibi semptomlar arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.^[35] Bu bulgular, Homan ve Boyatzis^[36] ile Köylü'nün^[37] çalışmalarında ortaya konan; din ve anlam duygusu arasındaki ilişkinin bireylerin ruhsal ve fiziksel iyilik halleri üzerinde olumlu etki yarattığı bulgularıyla örtüşmektedir.

Tanrı'ya inanç ile hayatın amacı arasında kurulan bağa dair Cranney inanç düzeyi yüksek bireylerin daha güçlü bir anlam duygusuna sahip olduğunu saptamıştır.^[38] Benzer biçimde Krause maneviyatın, duygusal destekten daha etkili bir başa çıkma kaynağı olduğunu ifade etmiştir.^[39] Mascaro ve Rosen özellikle stresle başa çıkma ve anlam oluşturma süreçlerinde maneviyatın koruyucu etkisine dikkat çekmişlerdir.^[40] Krause'nin yetişkin bireyler üzerine yaptığı çalışmada da din ve maneviyat ile hayatını anlamlandıran katılımcıların iyilik halleri ve hayat memnuniyetlerinin diğer katılımcılara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.^[41]

Bahadır'ın araştırmasında, yaş, eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyin artmasıyla anlam düzeyinin de arttığı, erkeklerin anlam düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu ve dindarlık düzeyi ile anlam arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.^[42] Vural'ın çalışması, dinin hayatı anlamlandırmaya aracılık ederek ruh sağlığını olumlu yönde desteklediğini ortaya koymuştur.^[43] Ayrıca yaşamı anlamlandırma düzeyi yüksek olan katılımcıların psikolojik iyilik hallerinin diğer

[32] Kenneth I Pargament, "The Religious Dimension of Coping: Advances in Theory, Research and Practice", *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, ed. Gene G. Ano vd. (New York: Guilford Press, 2005), 480-481.

[33] Ayten, *Tanrı'ya Sığınmak*, 55-83.

[34] "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping With Life Stress", *Journal of Social Issues* 61/4 (2005), 707-729.

[35] "Religion, Meaning and Purpose, and Mental Health", *Psychology of Religion and Spirituality* 7/1 (2015), 1-12.

[36] "Religiosity, Sense of Meaning, and Health Behavior in Older Adults", *International Journal for the Psychology of Religion* 20/3 (2010), 173-186.

[37] "Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010), 119-120.

[38] "Do People Who Believe in God Report More Meaning in Their Lives? The Existential Effects of Belief", *Journal for the Scientific Study of Religion* 52/3 (2013), 5-6.

[39] "Social Foundation of Religious Meaning in Life. Research on Aging", *30* 4/395-427 (2008).

[40] "The Role of Existential Meaning as a Buffer Against Stress", *Personality and Individual Differences* 37/4 (2006), 845-886.

[41] "Religious Meaning and Subjective Well-Being in Late Life", *The Journals of Gerontology: Series B* 58/3 (2003), 160-170.

[42] *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 227-229.

[43] *Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı ilişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması*, 277-285.

katılımcılara göre daha yüksek olduğu, bununla birlikte hem dindarlık hem de hayatın anlamı ile depresyon ve kaygı arasında zıt yönlü ilişki olduğu saptanmıştır.

Yüksel'in çalışmasında, dindarlık ile hayatı anlamlandırma arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu tespit edilmiş olup, katılımcıların aldıkları din eğitimi süresi ile hayatı anlamlandırma düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur.^[44] Aynı şekilde Öz'ün çalışmasında, dinin hayatı anlamlandırmadaki eşsiz ve uzun süreli etkisi vurgulanmış, bireylerin bu anlamlandırma sürecinde rehberlik, yön bulma ve ruhsal iyilik haline katkı sağladığı belirtilmiştir.^[45]

Doğanay'ın araştırmasında, özellikle travmatik durumlarda dinin anlamlandırma sürecine etkisi vurgulanmıştır.^[46] Karanlı ve Kırac ise dindar bireylerin daha anlamlı bir hayat sürdürdüğünü ve dinin bireyler için benzersiz bir anlam sistemi sunduğunu ortaya koymuşlardır.^[47] Başka bir çalışmada ise dindarlık düzeyindeki artışın anlamsızlık algısını azalttığı, dindarlık düzeyinin düştüğü durumlarda ise anlamsızlığın arttığı ifade edilmiştir.^[48] Bu bulgular, çalışmamızdaki hayatın anlamı ve hayatın anlamsızlığına ilişkin bulgularla örtüşmektedir. Aksoy'un ve Bulut'un araştırmaları da bu çalışma bulgularıyla benzer şekilde dindarlık düzeyi ile hayatı anlamlandırma arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu ve inancın tüm yaşam evrelerinde anlam oluşturduğunu göstermektedir.^[49]

Bu araştırmanın bulgularına göre, bireylerin mezun oldukları lise türünün (İmam-Hatip veya diğer liseler) hayatı anlamlandırma ya da anlamsızlık algıları üzerinde belirgin bir etkisi bulunmamaktadır. Bu sonuç, lisedeki eğitimden ziyade bireysel, sosyal veya kültürel etkenlerin daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir. Benzer şekilde, okul dışı din eğitimi alma durumu veya bu eğitimin alındığı yer (aile, cami, kitap, sosyal çevre vs.) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Din eğitimi faaliyetinin kaynağı, bireylerin hayatın anlamı ya da anlamsızlık algılarında doğrudan etkili gözükmesine de, düzenli katılım sağlayan bireylerde hayatın daha anlamlı algılandığı, anlamsızlık düzeylerinin ise görece daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Düzenli olarak devam edilen din eğitimi faaliyetleri (ders, vaaz, kitap okuma, sohbet vb.) bireylerin hayatı daha anlamlı algılamalarını sağlamaktadır. Bu bulguya göre düzenli ve etkili bir din eğitimi sürecinin, bireylerin varoluşsal anlam arayışlarına katkılar sunduğu söylenebilir. Okul dışında din eğitimi alan ve almayan bireyler arasında anlamlı farklılık oluşmazken, düzenli olarak din eğitimi faaliyetine katılanlar ile katılmayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılığın ortaya çıkması, söz konusu din eğitimindeki *sürekliliğin* hayatın anlamına ilişkin algılarında etkili olduğunu göstermektedir.

Dini bilgi düzeyi açısından kendini yeterli gören bireylerin hayatı daha anlamlı bulduğu görülmüş, bununla birlikte bilgi düzeyinin artmasıyla birlikte anlamsızlık duygularının azaldığı görülmüştür. Bu bağlamda, alınan din eğitiminin bireylerin zorlu dönemlerde anlam algısını artırarak güçlü bir destek sunduğu, bu yönüyle kriz anlarında işlevsel olduğu da araştırma sonuçlarıyla ortaya konulmuştur. Çakmak'ın çalışmasında DKAB eğitiminin anlam arayışına etkisinin

[44] "Gençliğin Anlam Arayışına Din Eğitiminin Katkısının İncelenmesi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1 (2020), 390-393.

[45] *Dindar ve Dindar Olmayan Bireylerde Hayatı Anlamlandırma* (Çanakale: On sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 109-110.

[46] "Depremzedelerin Hayatı Anlamlandırma ve Yas Süreçlerinde Dinin Rolü: Nitel Bir Araştırma", *ULUM Dini Tetkikler Dergisi* 6/Özel Sayı (2023), 173-176.

[47] "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi", *On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (2020), 196; Ferdi Kırac, "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu", *Mukaddime* 7 (2013), 174.

[48] Afra Büyük Kuşçu, *Gençlerde Anlam Arayışı ve Dindarlık İlişkisi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024), 29.

[49] *Yetişkinlik Döneminde Hayatı Anlamlandırma ve Dindarlık İlişkisi: (Gaziantep Örneğinde)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 49; Elif Bulut, *Genç, Yetişkin ve Yaşlılarda Hayatın Anlamı* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 65-66.

sınırlı olduğu görülmüş,^[50] Meydan ise din eğitiminin sadece bilişsel değil duyuşsal ve tasavvufi yönlerinin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır.^[51]

Araştırma bulguları, dindarlık düzeyi arttıkça bireylerin hayatı daha anlamlı bulduklarını, anlamsızlık algılarının ise azaldığını göstermektedir. Bu durum, dindarlık düzeyi ile hayatı anlamlandırma arasında pozitif ilişkiye işaret eden Karşlı^[52] Kıracı,^[53] Kuşçu^[54] Aksoy^[55] ve Bulut'un^[56] bulgularıyla paralellik göstermekte olup; Krause^[57] ve Mascaro ile Rosen'in^[58] maneviyatın stresle başa çıkmadaki olumlu etkisine dair bulgularını desteklemektedir.

Öte yandan dini tutumun duygusal ve davranışsal boyutlarının hayatın anlamına ilişkin algıya katkı sunduğu, ancak bilişsel boyutun bu katkıda daha sınırlı kaldığı görülmüştür. Dine hayatında "çok önemli bir yer" atfeden bireylerin anlam düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar, dine atfedilen değerın bireyin yaşamında anlam üretiminde belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın bulguları, dinin bireylerin hayatı anlamlandırma sürecinde işlevsel bir rol üstlendiğini ortaya koyan önceki çalışmalarla büyük ölçüde örtüşmektedir. Nitekim Pargament vd.^[59] ile Ayten ve Yıldız^[60] dinin kaygı ve stresle başa çıkma, anlam inşasını sürdürme gibi temel psikolojik süreçlerde etkili olduğunu belirtmiştir. Park,^[61] Galek vd.,^[62] Homan ve Boyatzis^[63] ve Köylü^[64] gibi araştırmacılar da dinin ruhsal iyilik haline ve anlam duygusuna katkı sunduğunu vurgulamışlardır. Bu çalışmadaki sonuçlar ise din eğitiminin bir yandan hayatın anlamı konusunda bir işlev görürken; diğer yandan anlamsızlık duygusu, bıkkınlık hissi, kötümserlik, umutsuzluk duygusu ve amaç yoksunluğu duygularını içeren hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğunu azalttığını göstermektedir.

Düzenli din eğitimi faaliyetlerine katılımın bireylerin hayatı daha anlamlı algılamalarında etkili olduğu sonucu önemlidir. Bununla birlikte, din eğitimi faaliyetinin sıklığı ya da alındığı yer tek başına anlam ya da anlamsızlık algısında belirleyici olmadığı görülmüştür. Bu bulgu, bireysel ve çevresel faktörlerin etkisine işaret eden Bahadır,^[65] Vural,^[66] Öz^[67] ve Yüksel'in^[68] çalışmalarında elde ettikleri bulguları desteklemektedir.

Dini tutum ile hayatın anlamı arasındaki ilişkiye dair sonuçlar, dini tutumun bireylerin varoluşsal anlam arayışlarında ve yaşamın değerli görülmesinde önemli bir psikososyal kaynak işlevi

[50] Lise Öğrencilerinde DKAB Eğitimi ile Hayatı Anlamlandırma Arasında Dindarlık ve Sorumluluğun Aracılık Rolünün İncelenmesi, 202.

[51] "Neglected Aspect of Religious Education: Search for Meaning", *Bilimname XXXVII* 2019/37 (2019), 1262-1263.

[52] "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi", 196.

[53] "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu", 174.

[54] *Gençlerde Anlam Arayışı ve Dindarlık İlişkisi*, 29.

[55] *Yetişkinlik Döneminde Hayatı Anlamlandırma ve Dindarlık İlişkisi: (Gaziantep Örneğinde)*, 49.

[56] *Genç, Yetişkin ve Yaşlılarda Hayatın Anlamı*, 65-66.

[57] Krause, "Religious Meaning and Subjective Well-Being in Late Life", 160-170.

[58] "The Role of Existential Meaning as a Buffer Against Stress", *Personality and Individual Differences* 37/4 (2006), 845-886.

[59] "The Religious Dimension of Coping: Advances in Theory, Research and Practice", 480-481.

[60] "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 55-83.

[61] "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping With Life Stress", 707-729.

[62] "Religion, Meaning and Purpose, and Mental Health", 1-12.

[63] "Religiosity, Sense of Meaning, and Health Behavior in Older Adults", *International Journal for the Psychology of Religion* 20/3 (2010), 173-186.

[64] "Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi", 19-20.

[65] *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din*, 227-229.

[66] *Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı ilişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması*, 277-285.

[67] *Dindar ve Dindar Olmayan Bireylerde Hayatı Anlamlandırma*, 109-110.

[68] "Gençliğin Anlam Arayışına Din Eğitiminin Katkısının İncelenmesi", 390-393.

gördüğünü desteklemektedir. Bu çerçevede, dini duygu ve davranışların güçlendirilmesi, bireylerin hayatın anlamı ve yaşam doyumu gibi kavramlarla daha güçlü bağlar kurmalarını kolaylaştırabilir.

Hayatın anlamı ve amacı ile hayatın anlamsızlığı ve amaç yoksunluğu arasında yüksek düzeyde negatif korelasyon bulunduğu şeklindeki sonuç Ulu ve Osmanoğlu'nun^[69] çalışmasında ortaya çıkan pozitif korelasyondan farklılık göstermektedir. Ulu ve Osmanoğlu Osmanoğlu'nun^[70] bu durumu araştırmalarındaki katılımcıların bir karmaşa içinde oldukları şeklinde değerlendirmişlerdir.

Araştırmanın sonuçları bütüncül olarak değerlendirildiğinde, hayatı anlamlandırmanın okul dışında düzenli olarak devam edilen din eğitimi faaliyetlerine katılım ile ilişkili olmakla birlikte bu faaliyetlere katılım sıklığının önemli bir etkisinin olmadığı, bununla birlikte algılanan dindarlık düzeyi, dini bilgi konusunda kendini yeterli görme durumu ve dinin hayattaki yerine yüklenen anlamın hayatın anlamı ve amacı konusunda yetişkin bireylerin duygu ve düşüncelerinde farklılaşmaya neden olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, din eğitimi faaliyetleri, yetişkin bireylerin varoluşsal sorgulamalarında anlamı güçlendiren ve anlamsızlık duygusunu sınırlandıran önemli bir işlev üstlendiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında anketi doldurmaya istekli olan bireylere ulaşılarak anketi doldurmaları sağlanmış ancak erkeklerin katılım konusunda görece daha isteksiz olmaları sebebiyle katılım oranı kısmen düşük kalmıştır. Yapılacak yeni çalışmalarda erkeklerin daha yüksek oranda katılımını sağlamak üzere çeşitli stratejilerin geliştirilmesi yararlı olacaktır.

Bu konuda yapılacak yeni çalışmaların boylamsal olarak tasarlanması, nitel araştırma desenlerinin kullanıldığı yeni araştırmaların yapılması; ilgili kurumlar tarafından yaygın din eğitimi faaliyetlerinde sürekliliğin sağlanması konusunda çalışmaların yapılması önerilmektedir.

[69] "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Yeni Çağ İnançları Üzerine Bir Araştırma", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 1/60 (2023), 90.

[70] "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Yeni Çağ İnançları Üzerine Bir Araştırma", 90.

Kaynakça

- Akgül, Ömer. *Hayatı Anlamlandırmada İnancın ve Kişisel Değerlerin Rolü (Ruh Sağlığı Çalışanları ve Öğrencileri Örneği)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Akıncı, Âdem. *Hayata Anlam Vermeye Din Öğretiminin Katkısı*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2002.
- Aksoy, Elif. *Yetişkinlik Döneminde Hayatı Anlamlandırma ve Dindarlık İlişkisi: (Gaziantep Örneğinde)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Asoğlu, Emel - Özdemir, Ömer. "Deprem Kaynaklı Travma Sonrası Stres Belirtileri ile Başa Çıkmada Din Eğitiminin Rolü". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 17 (2024), 321-348. <https://doi.org/10.53112/tudear.1458935>
- Aydın, Cüneyd vd. "Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 38 (2015), 39-55. <https://doi.org/10.17120/omuidf.80248>
- Ayhan, Rumeysa. *Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşantılarının Dini Tutum ile İlişkisinde Bağlanma Stillerinin Aracı Rolü*. Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Ayten, Ali. *Tanrı'ya Sığınmak*. İstanbul: İz Yayınları, 2021.
- Ayten, Ali - Yıldız, Refik. "Dindarlık, Hayat Memnuniyeti İlişkisinde Dinî Başa Çıkmanın Rolü Nedir? Emekliler Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 281-308.
- Bahadır, Abdulkerim. *Hayatın Anlam Kazanmasında Psiko-Sosyal Faktörler ve Din*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Bilgin, Beyza. *Din Öğretimi*. Ankara: Gün Yayınları, 1999.
- Bulut, Elif. Genç, *Yetişkin ve Yaşlılarda Hayatın Anlamı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Büyük Kuşçu, Afra. *Gençlerde Anlam Arayışı ve Dindarlık İlişkisi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2021.
- Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi, 16. Basım., 2012.
- Cohen, Jacob. *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1988.
- Cranney, Stephen. "Do People Who Believe in God Report More Meaning in Their Lives? The Existential Effects of Belief". *Journal for the Scientific Study of Religion* 52/3 (2013), 638-646. <https://doi.org/10.1111/jssr.12046>
- Çakmak, Ahmet. *Lise Öğrencilerinde DKAB Eğitimi ile Hayatı Anlamlandırma Arasında Dindarlık ve Sorumluluğun Aracılık Rolünün İncelenmesi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Doğanay, Süleyman. "Depremzedelerin Hayatı Anlamlandırma ve Yas Süreçlerinde Dinin Rolü: Nitel Bir Araştırma". *ULUM Dini Tetkikler Dergisi* 6/Özel Sayı (2023), 157-190.
- Frankl, Viktor Emil. *İnsanın Anlam Arayışı*. çev. Selçuk Budak. İstanbul: Okyanus Yayın, 2009.

- Galek, Kathleen vd. "Religion, Meaning and Purpose, and Mental Health". *Psychology of Religion and Spirituality* 7/1 (2015), 1-12. <https://doi.org/10.1037/a0037887>
- Homan, Kristin J. - Boyatzis, Chris J. "Religiosity, Sense of Meaning, and Health Behavior in Older Adults". *International Journal for the Psychology of Religion* 20/3 (2010), 173-186. <https://doi.org/10.1080/10508619.2010.481225>
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Karlı, Necmi. "Üniversite Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Dindarlık İlişkisi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (2020), 169-201.
- Kaya, Mevlüt - Küçük, Nurettin. "İbadetler ile Hayatın Anlamı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2017), 17-43.
- Kılavuz, M Akif. "Yetişkinlik ve Yaşlılık Döneminde Eğitim ve Din Eğitiminin Önemi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002).
- Kıraç, Ferdi. "Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık Eğilimi ve Anlam Duygusu". *Mukaddime* 7 (2013), 165-178.
- Köylü, Mustafa. "Ruh ve Beden Sağlığı ile Din İlişkisi Üzerine Yapılan Araştırmaların Bir Değerlendirmesi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010), 5-36.
- Köylü, Mustafa. *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*. Samsun: Etüt Yayınları, 2000.
- Köylü, Mustafa. "Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi". *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. ed. Mustafa Köylü. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 8. Basım, 2021.
- Krause, Neal "Social Foundation of Religious Meaning in Life. Research on Aging" 30/395-427 (2008), 395-427.
- Krause, Neal. "Religious Meaning and Subjective Well-Being in Late Life". *The Journals of Gerontology: Series B* 58/3 (2003), 160-170.
- Lazarus, Richard S. - Folkman, Susan. *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer Publishing Company, 1984.
- Mascaro, N - Rosen, D H. "The Role of Existential Meaning as a Buffer Against Stress". *Personality and Individual Differences* 37/4 (2006), 845-886.
- Meydan, Hasan. "Neglected Aspect of Religious Education: Search for Meaning". *Bilimname XXXVII* 2019/37 (2019), 1247-1269.
- Ok, Üzeyir. "Dini Tutum Ölçeği: Ölçek Geliştirme ve Geçerlik Çalışması". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 8/2 (2011), 529-549.
- Onur, Bekir. *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık ve Ölüm*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 2021.
- Öz, Beyza. *Dindar ve Dindar Olmayan Bireylerde Hayatı Anlamlandırma*. Çanakkale: On sekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Özdemir, Ömer. *Yetişkin Din Eğitimi Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları*. İstanbul: Kitap Dünyası, 2. Basım, 2024.
- Pargament, Kenneth I. "The Religious Dimension of Coping: Advances in Theory, Research and Practice". *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*. ed. Gene G. Ano vd. New York: Guilford Press, 2005.
- Park, Crystal L. "Religion as a Meaning-Making Framework in Coping With Life Stress". *Journal of Social Issues* 61/4 (2005), 707-729.

- Sami, Said. "Çocukluk Dönemi İhmal ve İstismar Yaşantılarının Tanrı Tasavvuru ile İlişkisinde Bilişsel Çarpıtmaların Aracı Rolü". *Hitit İlahiyat Dergisi* 23/2 (2024), 1067-1089.
- Şentürk, Habil - Yakut, Selahattin. "Hayatın Anlamı ve Din". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/33 (2014), 45-60.
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. Harlow: Pearson, 2013.
- Ulu, Mustafa - Osmanoğlu, Cemil. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde Hayatın Anlamı ve Yeni Çağ İnançları Üzerine Bir Araştırma". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 1/60 (2023), 82-96. <https://doi.org/10.5152/ilted.2023.23423>
- Vural, Muhammet Enes. *Hayatın Anlamı, Dindarlık ve Ruh Sağlığı ilişkisi: Bir Karma Yöntem Araştırması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Williams, DR vd. "Religion and Psychological Distress in a Community Sample." *Social Sciences Medicine* 32/11 (1991), 1257-1262. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(91\)90040-j](https://doi.org/10.1016/0277-9536(91)90040-j)
- Yaparel, Recep. "Depresyon ve Dini İnançlar ile Tabiatüstü Nedensel Yüklemeler Arasındaki İlişkiler". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* VIII (1994), 275-299.
- Yüksel, Zeynep. "Gençliğin Anlam Arayışına Din Eğitiminin Katkısının İncelenmesi". *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11/1 (2020), 376-395.

